

УДК 340.1

DOI <https://doi.org/10.51989/NUL.2025.5.27>

МІЖНАРОДНИЙ КОМЕРЦІЙНИЙ АРБІТРАЖ В УКРАЇНІ ЗА УМОВ ВОЄННОГО СТАНУ: ПРАВОВІ ЗАСАДИ ВИЗНАННЯ ТА ПРИМУСОВОГО ВИКОНАННЯ РІШЕНЬ

Ситий В'ячеслав Олегович,

аспірант

Вищого навчального закладу
«Університет економіки та права «КРОК»

У статті досліджено особливості функціонування міжнародного комерційного арбітражу в Україні в умовах воєнного стану, а також правові засади визнання та примусового виконання арбітражних рішень. Автор здійснює аналіз чинного законодавства України, зокрема Закону України «Про міжнародний комерційний арбітраж» та положень Цивільного процесуального кодексу України, а також міжнародних договорів, зокрема Нью-Йоркської конвенції 1958 року. У статті окремо розглядаються підстави для визнання та виконання рішень міжнародного комерційного арбітражу, порядок контролю суду та межі його втручання в процес, що дозволяє зберегти баланс між автономією арбітражу та забезпеченням гарантій справедливості.

Особлива увага приділяється впливу воєнного стану на організацію та проведення арбітражних процедур. Розглядаються практичні проблеми, зокрема логістичні обмеження, неможливість очного проведення слухань, ускладнений доступ до доказів та свідків, а також загроза для безпеки учасників процесу. В умовах війни акцент робиться на використанні цифрових технологій, зокрема проведенні онлайн-слухань, застосуванні електронного документообігу та цифрового підпису, що забезпечує гнучкість арбітражного процесу, скорочує строки розгляду справ та мінімізує ризики для сторін.

У статті також аналізується питання захисту прав українських підприємців, які постраждали від збройної агресії, та компенсації завданих збитків через арбітраж. Розглядаються шляхи спрощення процедур ініціювання арбітражних проваджень, зокрема зниження арбітражних зборів, прискорення процесуальних строків та забезпечення доступу до арбітражу через онлайн-платформи. Окремо висвітлюються проблеми виконання арбітражних рішень у складних економічних умовах, зокрема через санкційні режими, економічну нестабільність та обмежений доступ до активів сторін.

Таким чином, стаття підкреслює необхідність адаптації міжнародного комерційного арбітражу до умов воєнного стану та забезпечення ефективного механізму визнання і примусового виконання рішень. Використання цифрових технологій, спрощення процедур доказування, посилення захисту прав українських підприємців та створення механізмів відшкодування збитків є ключовими напрямками вдосконалення арбітражної практики в Україні. Отримані результати можуть бути корисними для юристів, арбітражних установ, суб'єктів господарювання та науковців, які займаються дослідженням транснаціонального арбітражного процесу.

Ключові слова: міжнародний комерційний арбітраж, арбітражна угода, арбітражне рішення, визнання арбітражного рішення, примусове виконання арбітражного рішення, воєнний стан, право на доступ до суду, права людини.

Sytyi Viacheslav. International commercial arbitration in Ukraine under martial law: legal framework for recognition and enforcement of awards

The article examines the specific features of the functioning of international commercial arbitration in Ukraine under martial law, as well as the legal framework for the recognition and enforcement of arbitral awards. The author analyzes the current legislation of Ukraine,

in particular the Law of Ukraine "On International Commercial Arbitration" and the provisions of the Civil Procedure Code of Ukraine, as well as international treaties, including the 1958 New York Convention. The article separately considers the grounds for recognition and enforcement of international commercial arbitration awards, the procedure for judicial control, and the limits of court intervention in the process, which makes it possible to maintain a balance between the autonomy of arbitration and the guarantees of justice.

Special attention is given to the impact of martial law on the organization and conduct of arbitration procedures. Practical challenges are considered, including logistical restrictions, the impossibility of holding in-person hearings, limited access to evidence and witnesses, and risks to the safety of participants. In wartime conditions, emphasis is placed on the use of digital technologies, including online hearings, electronic document management, and digital signatures, which enhance the flexibility of arbitration, shorten procedural timelines, and minimize risks for the parties involved.

The article also analyzes the protection of the rights of Ukrainian entrepreneurs affected by armed aggression and compensation for losses through arbitration. Methods to simplify the initiation of arbitration proceedings are discussed, including reducing arbitration fees, accelerating procedural deadlines, and ensuring access to arbitration through online platforms. The challenges of enforcing arbitral awards under difficult economic conditions are addressed, including sanctions regimes, economic instability, and restricted access to parties' assets.

In conclusion, the article emphasizes the need to adapt international commercial arbitration to the conditions of martial law and to ensure an effective mechanism for recognizing and enforcing arbitral awards. The use of digital technologies, simplification of evidence procedures, strengthening the protection of entrepreneurs' rights, and the implementation of mechanisms for compensating war-related losses are key areas for improving arbitration practice in Ukraine. The results of this research may be useful for legal practitioners, arbitration institutions, business entities, and scholars engaged in the study of transnational arbitration processes.

Key words: *international commercial arbitration, arbitration agreement, arbitral award, recognition of arbitral award, enforcement of arbitral award, martial law, right to access to court, human rights.*

Постановка проблеми. Міжнародний комерційний арбітраж виступає одним із найефективніших інструментів вирішення спорів у сфері міжнародної торгівлі, забезпечуючи швидкість, гнучкість та нейтральність процедур. Проте його діяльність в Україні нині стикається з низкою нових викликів, спричинених запровадженням воєнного стану внаслідок широкомасштабної збройної агресії. Військові дії значно порушили нормальне функціонування господарської діяльності, ускладнили виконання контрактів, обмежили доступ до правосуддя та реалізацію арбітражних рішень, що ставить під сумнів ефективність функціонування арбітражних процедур у надзвичайних умовах.

Однією з ключових проблем є наявність фізичних та юридичних бар'єрів для проведення арбітражних слухань. До них належать ризики для безпеки учасників, обмежений доступ до необхідних документів та доказів, а також зниження фінансової спроможності сторін виконувати свої договірні зобов'язання. Окрему

складність становить примусове виконання арбітражних рішень в умовах воєнного стану, що накладає додаткові обмеження на роботу національної судової системи та ускладнює міжнародне співробітництво у сфері торгівлі та інвестицій.

Воєнний стан також впливає на застосування норм міжнародного права та арбітражних договорів, особливо у контексті санкцій, економічних обмежень та потенційного конфлікту інтересів між сторонами спору. Це зумовлює необхідність перегляду традиційних підходів до організації арбітражного процесу та створює потребу у впровадженні альтернативних механізмів вирішення спорів і спеціальних інструментів для захисту прав учасників міжнародної торгівлі в умовах надзвичайних обставин.

Мета статті – проаналізувати функціонування міжнародного комерційного арбітражу в Україні в умовах воєнного стану та правові засади визнання і примусового виконання його рішень.

Аналіз останніх досліджень і публікацій з проблеми. Проблеми міжнарод-

ного комерційного арбітражу, зокрема питання визнання та примусового виконання його рішень, досліджені низкою вітчизняних і зарубіжних науковців. Серед українських авторів увагу цій темі приділяли Л. Винокурова, В. Гуменюк, А. Довгерт, Т. Захарченко, В. Кисіль, О. Макеєва, О. Переверзева, В. Петрина, О. Підопригора, І. Побірченко, В. Погорецький, Т. Подковенко, О. Подцерковний, Ю. Притика, М. Розенберг, Г. Цірат, А. Цірат, В. Щербина та інші.

Попри наявні дослідження, воєнний стан в Україні створює нові виклики для арбітражу: обмеження доступу до доказів, труднощі проведення слухань та ускладнене виконання рішень. Це визначає необхідність подальшого наукового опрацювання з метою адаптації арбітражного процесу та підвищення ефективності правового захисту в умовах надзвичайних обставин.

Виклад основного матеріалу.

З початком повномасштабного вторгнення та запровадженням в Україні правового режиму воєнного стану роль міжнародного арбітражу – як інвестиційного, так і комерційного – суттєво посилилася. У сфері інвестиційного арбітражу серед комплексу міжнародно-правових засобів відновлення справедливості та забезпечення невідворотності відповідальності за скоєні злочини саме цей інструмент став законним механізмом, який може бути використаний українським бізнесом проти держави-агресора. У сфері міжнародного комерційного арбітражу практика демонструє, що іноземні контрагенти, які надають послуги або постачають продукцію військового призначення з початку 2022 року, все частіше наполягають на включенні до контрактів з українськими державними органами та підприємствами арбітражного застереження. Це свідчить не лише про зростання довіри до міжнародного арбітражу як нейтрального й незалежного механізму, а й про реальну потребу у забезпеченні захисту прав учасників зовнішньоекономічних відносин поза межами державної юрисдикції в умовах нестабільності. Водночас це призводить до збільшення навантаження на національну судову систему, яка має забезпечити ефективну проце-

дуру визнання та виконання арбітражних рішень, дотримуючись високих стандартів процесуальної справедливості та не перешкоджаючи розвитку міжнародного співробітництва.

Насамперед необхідно окреслити поняття міжнародного комерційного арбітражу та визначити його роль у системі правосуддя України. Інститут арбітражу має давні історичні корені та тривалу традицію використання як ефективного механізму врегулювання спорів у міжнародній і комерційній діяльності.

Протягом значної частини свого розвитку арбітраж перебував у складних і суперечливих взаєминах із державною судовою системою, оскільки судові органи нерідко ставилися до позасудового, приватного способу вирішення спорів із певною обережністю чи недовірою. Водночас уже на початку ХХ століття в багатьох країнах розпочався процес нормативного визнання арбітражу, що втілювався у прийнятті законодавчих актів, які закріпили обов'язковість арбітражних угод та визначили порядок судового контролю за виконанням арбітражних рішень [1, с. 62].

Тож, попри тривалу історію становлення, арбітраж у сучасному розумінні як цілісний правовий інститут сформувався відносно недавно. На думку О. Подцерковного, арбітраж є результатом цивілізаційного розвитку, який став можливим лише за умови досягнення певного рівня соціально-економічної та правової зрілості суспільства. Дослідник наголошує, що ще сто чи двісті років тому існування арбітражу в його нинішньому вигляді було б неможливим, оскільки необхідні передумови для створення арбітражних процедур, а також механізмів визнання та виконання арбітражних рішень у різних державах сформувалися лише у відповідь на активізацію міжнародної комерційної взаємодії [2, с. 95].

Термін «арбітраж» походить із французької мови й у буквальному значенні означає «третейський суд». Водночас необхідно чітко відрізнити міжнародний комерційний арбітраж від внутрішньодержавного третейського розгляду. Останній зазвичай використовується для вирішення спорів між фізичними чи юри-

дичними особами, що є резидентами однієї держави, і здійснюється в межах національного правового поля. Натомість міжнародний комерційний арбітраж покликаний вирішувати спори між суб'єктами міжнародного приватного права у сфері зовнішньоекономічної діяльності, за умови наявності іноземного елемента у правовідносинах. Такий арбітраж діє в умовах транскордонного правового обігу та ґрунтується на принципах автономії волі сторін, нейтральності процедур і міжнародного визнання арбітражних рішень [3, с. 13].

Також варто чітко розмежовувати поняття «міжнародний комерційний арбітраж» і «міжнародний арбітраж», оскільки вони відрізняються за своєю правовою природою та сферою застосування. Міжнародний арбітраж охоплює діяльність недержавних органів, які уповноважені розглядати спори між суб'єктами міжнародного права, насамперед державами, що виникають у межах публічно-правових міжнародних відносин владного характеру. Такий арбітраж виступає одним із механізмів мирного врегулювання міждержавних суперечок. Натомість міжнародний комерційний арбітраж стосується спорів приватноправового характеру, що виникають із цивільно-правових договорів у сфері міжнародної торговельної, економічної або науково-технічної співпраці [4, с. 144].

І. Побірченко зазначає, що однією з ключових ознак міжнародного комерційного арбітражу є його незалежність від будь-якої національної правової системи – він пов'язаний виключно з конкретним контрактом. Обговорення умов арбітражного застереження, як правило, є першим етапом переговорів щодо укладення договору, під час якого сторони визначають місце проведення арбітражу, мову провадження, застосовне право та інші істотні умови [5, с. 16].

Міжнародний комерційний арбітраж як особлива форма вирішення спорів має такі характерні ознаки: спір вирішується третіми неупередженими особами – арбітрами, які не є представниками сторін чи судової влади певної держави; повноваження арбітрів ґрунтуються на угоді сторін; укладення арбітражної угоди

виключає юрисдикцію державних судів; спори, передані до арбітражу, можуть мати фактичний, правовий або змішаний характер; розгляд відбувається на основі права та завершується ухваленням арбітражного рішення, що є остаточним і обов'язковим для сторін.

Слід зазначити, що міжнародний комерційний арбітраж має ряд істотних переваг, які роблять його популярним альтернативним способом вирішення спорів. Однією з головних є гнучкість процедури: сторони самостійно визначають мову, місце проведення арбітражу, склад арбітражної колегії та інші процесуальні аспекти. Арбітражне провадження зазвичай менш формалізоване, швидше та зрозуміліше для учасників порівняно з розглядом у державних судах. Важливим є також професіоналізм арбітрів, які мають досвід у міжнародному праві, що дозволяє ефективно вирішувати транскордонні спори. Арбітражні інституції функціонують незалежно від національних судових систем, що сприяє довірі між сторонами. Крім того, конфіденційність провадження та відсутність апеляційного перегляду забезпечують швидкість і остаточність ухвалених рішень, хоча це може створювати ризик безповоротної помилки [6, с. 139–140].

Серед недоліків зазвичай називають високу вартість арбітражного розгляду, хоча це питання є дискусійним, оскільки витрати на арбітраж часто співмірні з витратами у державному суді (з урахуванням судового збору та гонорарів юристів, які супроводжують справу протягом тривалого часу) [7, с. 512].

Ключовим нормативно-правовим актом, який регулює діяльність міжнародного комерційного арбітражу в Україні, є Закон України «Про міжнародний комерційний арбітраж» [8], що відповідає типовому закону Комісії ООН з права міжнародної торгівлі (ЮНСІТРАЛ). Цей Закон визначає основні принципи проведення арбітражних процедур, зміст арбітражної угоди, порядок формування арбітражного суду, повноваження арбітрів, а також процедури оскарження та виконання арбітражних рішень.

Закон України «Про міжнародний комерційний арбітраж» тісно пов'язаний

із міжнародними договорами, учасницею яких є Україна. Одним із найважливіших є Нью-Йоркська конвенція 1958 року «Про визнання та виконання іноземних арбітражних рішень» [9], що забезпечує міжнародне визнання та примусове виконання арбітражних рішень. Україна ратифікувала цю Конвенцію у 1960 році.

Таким чином, правові основи міжнародного комерційного арбітражу в Україні базуються на поєднанні національного законодавства та міжнародних зобов'язань, що забезпечує стабільність і передбачуваність у сфері вирішення міжнародних комерційних спорів. Проте з огляду на сучасні виклики система потребує подальшого вдосконалення для забезпечення ефективності арбітражного процесу в умовах глобальної нестабільності.

Частина 2 статті 1 Закону України «Про міжнародний комерційний арбітраж» визначає коло спорів, які за домовленістю сторін можуть бути передані на розгляд міжнародного комерційного арбітражу. До арбітрабельних спорів належать: спори з договірних і позадоговірних цивільно-правових відносин, що виникають у процесі здійснення міжнародних економічних зв'язків, насамперед зовнішньоторговельних, якщо хоча б одна зі сторін спору знаходиться за кордоном; спори між підприємствами з іноземними інвестиціями, міжнародними об'єднаннями чи організаціями, створеними на території України, а також спори між їхніми учасниками або між такими суб'єктами та іншими особами, які мають право діяти в межах законодавства України; спори між адміністратором випуску облігацій, що діє в інтересах власників облігацій, та емітентом облігацій і/або особами, які надають забезпечення за ними, якщо хоча б одна зі сторін є підприємством з іноземними інвестиціями [8].

Умовою прийняття справи до розгляду арбітражем є укладання сторонами арбітражної угоди. У цьому проявляється принцип автономії волі суб'єктів, коли сторони мають право укласти угоду, у яких можна врегулювати конкретні питання щодо вирішення спору. На відміну від національних судів, де

вибір сторін обмежується лише визначенням застосовного матеріального права, принцип автономії волі привабливий для резидентів різних держав, оскільки дозволяє уникати колізійних ситуацій. У доктрині міжнародного приватного права така угода називається «арбітражне застереження».

Відповідно до ст. 7 Закону України «Про міжнародний комерційний арбітраж», арбітражна угода – це угода сторін про передачу до арбітражу всіх або певних спорів, що виникли або можуть виникнути між ними у зв'язку з будь-якими конкретними правовідносинами, незалежно від їх договірному характеру. Арбітражна угода може бути укладена у вигляді арбітражного застереження в контракті або окремою угодою [8].

Аналіз міжнародно-правових актів, передусім Нью-Йоркської конвенції 1958 р. про визнання та виконання іноземних арбітражних рішень, а також Закону України «Про міжнародний комерційний арбітраж», дозволяє зробити висновок, що для дійсності арбітражної угоди необхідно дотримання таких вимог: сторони повинні бути дієздатними відповідно до закону, що на них поширюється; арбітражна угода має чітко виражати волю сторін передати спір до арбітражу; існування арбітрабельного об'єкта, який може бути предметом арбітражного розгляду. Вимога дієздатності сторін міститься у п. «а» ст. 5 Нью-Йоркської конвенції, недотримання якої може призвести до визнання угоди недійсною та, як наслідок, до відмови у визнанні і виконанні арбітражного рішення [9].

Сторони можуть передбачити у арбітражній угоді певні суттєві умови, зокрема домовленість про передачу спору до арбітражу та визначення виду арбітражу – *ad hoc* або постійно діючого. У разі вибору постійно діючого арбітражного органу необхідно вказати його найменування та коло правовідносин. Невиконання цих умов може спричинити визнання угоди недійсною або такою, що не підлягає виконанню. Сторони також можуть встановлювати додаткові умови, зокрема кількість арбітрів, порядок їх призначення, місце проведення арбітражу, мову провадження та застосовне

матеріальне право. Відсутність факультативних умов не призводить до недійсності арбітражної угоди, оскільки вони можуть бути узгоджені під час розгляду спору або вирішені арбітрами. Арбітражна угода повинна бути чіткою та зрозумілою, щоб забезпечити ефективність та здійсненість арбітражу. Невизначені формулювання ускладнюють встановлення справжніх намірів сторін і можуть призвести до непорозумінь.

Як правило, сторони можуть на свій розсуд домовитись про процедуру розгляду справи третейським судом. В разі відсутності такої угоди арбітраж може з дотриманням певних положень вести арбітражний розгляд таким чином, який він вважає належним [8].

За результатом розгляду справи виноситься арбітражне рішення. Національне законодавство, міжнародні конвенції та регламенти встановлюють лише загальні вимоги до рішення. Відсутність жорстких формальних вимог до змісту та порядку ухвалення арбітражного рішення відрізняє його від рішень національних судів. Суттєва вимога до змісту – наявність мотивування, хоча сторони можуть домовитись про інші умови. Недотримання вимог щодо форми, змісту та порядку ухвалення арбітражного рішення може ставити під сумнів його чинність, зокрема через подання клопотання про скасування або в порядку визнання та виконання [7, с. 513].

Останнім часом спостерігається тенденція до зростання значення міжнародного комерційного арбітражу у вирішенні комерційних спорів, зокрема за зовнішньоекономічними договорами з іноземними контрагентами. Такий спосіб розгляду спорів надає учасникам переваги, яких не може забезпечити традиційне судочинство. В Україні діє постійно діючий Міжнародний комерційний арбітражний суд при Торгово-промисловій палаті [10, с.65]

Міжнародний комерційний арбітражний суд при Торгово-промисловій палаті України (ICAC) є провідною арбітражною установою в Україні. За даними офіційного сайту ICAC, з моменту свого створення інституція розглянула понад 11 000 справ, щороку приймаючи

від 300 до 600 нових проваджень. У справах, що перебувають у провадженні, беруть участь сторони з понад 50 країн світу. Арбітражний процес в ICAC організований відповідно до провідних світових практик і стандартів, а винесені рішення визнаються і виконуються більш ніж у 110 країнах, що свідчить про ефективність та міжнародну легітимність цього арбітражного органу [11].

Відповідно до ст. 474 Цивільного процесуального кодексу України, рішення міжнародного комерційного арбітражу (якщо його місце знаходиться за межами України), незалежно від держави його винесення, визнається та виконується в Україні, якщо це передбачено міжнародним договором, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України, або на підставі принципу взаємності. У разі застосування принципу взаємності вважається, що він існує, якщо не доведено протилежне» [12]. Умови для визнання та виконання рішень міжнародного комерційного арбітражу аналогічні тим, що застосовуються при визнанні рішень іноземних судів, що забезпечує узгодженість підходів у сфері транснаціонального судового та арбітражного співробітництва.

Визнання іноземного арбітражного рішення передбачає надання йому юридичної сили, рівнозначної рішенню національного суду, з можливістю підтвердження цивільних прав і обов'язків сторін на території держави виконання [13, с. 531]. Як зазначає Кочин В. В., процес визнання та виконання арбітражного рішення є формою участі держави, зокрема її судової влади, щодо надання можливостей суб'єктам приватних відносин поза державної системи не лише вирішити спір поза межами державної юрисдикції, а й забезпечити виконання рішення через механізми державного примусу [14, с. 88].

З огляду на це, правова природа визнання та виконання арбітражного рішення вимагає подвійного підходу: з одного боку – поваги до автономії арбітражу та зобов'язань сторін, які добровільно обрали цей спосіб вирішення спору; з іншого – дотримання мінімальних гарантій справедливості та законності,

контроль за якими здійснює державний суд. Таким чином, процедура визнання не є формальною, а спрямована на забезпечення легітимності арбітражного рішення в межах юрисдикції держави виконання.

У практиці міжнародного комерційного арбітражу слід розрізняти поняття визнання та виконання арбітражного рішення, які, хоча й тісно пов'язані, не є ідентичними. Визнання арбітражного рішення передбачає офіційне визнання його юридичної сили на території певної держави, навіть без примусового виконання. Так, сторона може посилатися на ухвалене арбітражне рішення в іншому судовому провадженні – як доказ встановлених фактів або як аргумент проти повторного розгляду спору. У таких випадках виконання рішення не є необхідним, проте його визнання потрібно для надання юридичної сили його змісту у судовому процесі [15, с. 205].

Разом з тим виникає потреба звернутися до процесуального механізму, що регулює підстави для відмови суду у визнанні та виконанні міжнародного комерційного арбітражного рішення. Відповідно до ст. 478 Цивільного процесуального кодексу України, законодавство визначає дві основні групи підстав: ті, що можуть бути заявлені стороною, проти якої винесено рішення, та ті, що враховуються судом з власної ініціативи.

До підстав, які може заявити сторона, належать: недійсність арбітражної угоди або недієздатність сторони, яка її уклала; порушення права на участь у процесі, наприклад, коли сторона не була належним чином повідомлена або не мала можливості подати пояснення; вихід арбітражного рішення за межі угоди, тобто розгляд спорів, не передбачених домовленістю; процедурні порушення, пов'язані з невідповідністю процедури або складу арбітражу домовленостям сторін чи закону місця арбітражу; а також невизначений статус рішення – якщо воно ще не набуло обов'язковості або було скасоване/зупинене у країні походження [12].

Підстави, які суд може враховувати з власної ініціативи, включають неподсудність спору арбітражу за українським законодавством та порушення публічного

порядку України, коли визнання чи виконання рішення суперечить основоположним принципам правопорядку. При цьому застосування цих підстав не повинно заміщувати функції арбітражу функціями національного суду – суд не має переглядати справу по суті.

Важливим є чітке розмежування понять «контроль» та «втручання»: контроль забезпечує законність процесу, тоді як втручання – це перевищення меж перевірки, що може нівелювати право сторін на ефективну реалізацію результатів арбітражного розгляду.

Процесуальний контроль міжнародних комерційних арбітражних рішень полягає у перевірці їх відповідності формальним вимогам національного законодавства та міжнародних угод (зокрема ст. V Нью-Йоркської конвенції 1958 р. та ст. 478 Цивільного процесуального кодексу України). Його мета – підтвердити, що рішення ухвалено компетентним складом арбітрів, жодна зі сторін не була позбавлена права бути почутою, а текст рішення не містить положень, що суперечать публічному порядку держави виконання. Цей контроль не є повторним розглядом спору по суті або новою оцінкою доказів, а забезпечує легітимний судовий нагляд, який поважає автономію арбітражу та гарантує право сторін на доступ до суду [9].

Втручання трактується як перевищення цих меж, коли суд фактично переглядає зміст арбітражного рішення, оскаржує оцінку арбітрів фактів чи правового регулювання, відмовляє у визнанні чи виконанні на підставах, не передбачених нормами, або надмірно широко застосовує виняток «публічного порядку». Таке втручання суперечить міжнародним стандартам і може підірвати право на ефективний судовий захист та виконання, гарантоване, зокрема, ст. 6 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод.

В умовах воєнного стану та впровадження санкційних режимів міжнародний комерційний арбітраж в Україні стикається з низкою складних викликів, що потребують адаптації процедур до нових реалій. Воєнний стан обмежує доступ до інфраструктури, транспортні сполу-

чення та створює ризики для безпеки учасників, що стимулює активне використання дистанційних та онлайн-форм проведення слухань. Крім того, учасники арбітражного провадження можуть стикатися з труднощами у зборі та поданні доказів, допиті свідків та експертів, що вимагає впровадження гнучких процесуальних механізмів для забезпечення своєчасного та ефективного розгляду спорів [16, с. 12–13].

Адаптація процедур передбачає можливість віддаленого подання доказів, проведення онлайн-допитів, застосування електронних засобів комунікації для обміну процесуальними документами, що дозволяє зберегти принципи автономії арбітражу та забезпечує доступ сторін до ефективного вирішення спорів без порушення процедурних норм. Це сприяє підтримці стабільності та передбачуваності арбітражного процесу навіть в умовах нестабільності та обмежень.

Санкційні обмеження, запроваджені проти російської федерації та інших суб'єктів, причетних до збройної агресії, додатково ускладнюють арбітражні процедури. Замороження активів ускладнює сплату арбітражних зборів та виконання арбітражних рішень, а зв'язки арбітрів із юрисдикціями або сторонами, що перебувають під санкціями, можуть призвести до конфлікту інтересів та необхідності заміни арбітрів. Це, у свою чергу, затягує розгляд спорів та створює додаткові організаційні та кадрові виклики [17]. Тож, адаптація міжнародного комерційного арбітражу до умов воєнного стану та санкційних режимів є необхідністю для забезпечення безперервності правосуддя, нейтральності арбітражного процесу та підтримки довіри міжнародного бізнесу до арбітражу.

В умовах війни одним із аспектів, що потребує вдосконалення, є організація арбітражних процедур. Як зазначалося раніше, актуальним стає використання цифрових технологій, зокрема проведення онлайн-слухань та інших процесуальних дій через електронні платформи. Дистанційні слухання дозволяють мінімізувати ризики для учасників процесу та забезпечити їхню участь незалежно від місця перебування. Використання відео-

конференцій, електронного документо-обігу та цифрового підпису прискорює арбітражний процес і робить його більш гнучким у відповідь на нові виклики. Водночас необхідна розробка спеціальних регламентів та рекомендацій щодо застосування цифрових інструментів, щоб гарантувати юридичну силу процесуальних дій та відповідність міжнародним стандартам арбітражу.

Учасники арбітражного провадження часто стикаються з труднощами у зборі та поданні доказів: доступ до документів може бути обмежений або втрачений, свідки перебувають у зонах бойових дій або на окупованих територіях, а фізична присутність сторін на слуханнях може бути неможливою. Тому важливим кроком є спрощення процедур доказування: запровадження гнучкіших підходів, включаючи подання електронних копій документів, отримання свідчень через відеозв'язок та використання показань, отриманих альтернативними способами. Крім того, створення механізмів для попереднього визнання форс-мажорних обставин може допомогти швидше вирішувати питання відповідальності сторін за невиконання контрактів.

Особливу увагу слід приділити захисту прав українських суб'єктів господарювання, які постраждали від збройного конфлікту. Важливим є запровадження спрощених умов для відшкодування збитків, завданих війною. Арбітраж може відігравати ключову роль у захисті інтересів постраждалих суб'єктів господарювання, зокрема у спорах щодо компенсації за втрати майна, руйнування інфраструктури або порушення договірних зобов'язань. Для таких категорій справ бажано знизити розмір арбітражних зборів, прискорити процесуальні строки, забезпечити доступ до арбітражу через онлайн-платформи. Застосування арбітражу дозволяє уникати навантажених або неефективних національних судових систем [18, с. 34].

Перспективи розвитку міжнародного комерційного арбітражу в Україні в умовах війни ґрунтуються на необхідності адаптації арбітражного процесу до сучасних викликів. Використання цифрових технологій, спрощення процедур дока-

зування та впровадження механізмів для відшкодування збитків, завданих війною, є ключовими етапами вдосконалення арбітражної системи.

Висновки. Міжнародний комерційний арбітраж в Україні є ефективним механізмом вирішення транснаціональних господарських спорів. Він забезпечує гнучкість, нейтральність та швидкість процесу, дозволяючи сторонам самостійно визначати порядок розгляду, склад арбітражної колегії, місце і мову проведення слухань, а також застосовне право. Арбітраж доповнює національні судові системи, забезпечуючи альтернативний спосіб захисту прав та виконання зобов'язань.

Визнання та виконання арбітражних рішень в Україні регламентуються національним законодавством і міжнародними угодами. Процедура передбачає перевірку дотримання формальних вимог, прав сторін на участь у процесі, не передбачаючи повторного розгляду спору по суті. Це дозволяє забезпечити баланс між автономією арбітражу та контролем держави над легітимністю його рішень.

Умови воєнного стану створюють додаткові виклики для арбітражу, зокрема логістичні обмеження, труднощі у доступі до доказів та обмеження можливостей виконання рішень. У зв'язку з цим особливе значення набуває використання цифрових технологій, проведення онлайн-слухань, спрощення процедур доказування та впровадження механізмів для врахування форс-мажорних обставин. Арбітраж також може слугувати важливим інструментом захисту прав українських підприємців, які постраждали внаслідок збройного конфлікту. Він дозволяє відшкодувати втрати майна та бізнесу, захистити права в разі порушення умов контрактів, забезпечуючи доступ до ефективного правового захисту навіть в умовах складної економічної та безпекової ситуації.

Отже, подальший розвиток і вдосконалення міжнародного комерційного арбітражу в Україні потребує адаптації процедур до сучасних викликів, активного використання цифрових технологій та створення умов для ефективного захисту прав усіх учасників господарських відносин.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Макеєва О.М., Мудрик Р.Р. Міжнародний комерційний арбітраж: теоретико-правові аспекти. *Наукові праці Національного авіаційного університету*. Серія: Юридичний вісник «Повітряне і космічне право». Київ. НАУ, 2020. № 3(56). С. 61–66. URI: <https://er.nau.edu.ua/handle/NAU/45734>
2. Подцерковний О.П. Процедури міжнародного комерційного арбітражу та порядок виконання (оспорювання) арбітражних рішень як новий правовий кластер. Збірник доповідей і статей «Нью-Йоркська Конвенція про визнання та виконання іноземних арбітражних рішень: 60-річна історія успіху». V Міжнародні арбітражні читання пам'яті академіка І.Г. Побірченка. Київ. 2019, С. 94–101. URL: <https://icac.org.ua/wp-content/uploads/V-Mizhnarodni-arbitrazhni-chytannya-pam-yatiakademika-I.-G.-Pobirchenka.-Zbirnyk-dopovidej-i-statej.pdf>
3. Анісова О. І. Генеза поняття міжнародного комерційного арбітражу. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія: *Право*. Том 4 № 88 (2025). С. 9–15.
4. Гуменюк В.І. Правові аспекти діяльності міжнародного комерційного арбітражу. *Право України*. 2008. № 4. С. 139–145.
5. Побірченко І. Діяльність міжнародного арбітражу в Україні та його міжнародні зв'язки. *Право України*. 2011. № 1. С. 8–21.
6. Кройтор В.А. Юрисдикція міжнародного комерційного арбітражного суду як самостійної постійно діючої арбітражної установи (третейського суду) в Україні. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 5. С. 138–141 URL: http://www.lsej.org.ua/5_2024/33.pdf
7. Олексієнко А.В. Міжнародний комерційний арбітраж: сутність та переваги. *Юридичний науковий електронний журнал*, № 8/2020. С. 511–514 URL: http://lsej.org.ua/8_2020/129.pdf

8. Про міжнародний комерційний арбітраж: Закон України від 24.02.1994 № 4002-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4002-12#Text>
9. Конвенція ООН про визнання та приведення до виконання іноземних арбітражних рішень від 10.06.1958 року. URL: https://icac.org.ua/wp-content/uploads/Text-of-UN-Convention_New-York-1958-4.pdf
10. Колдов Є., Колдов О. Право на справедливий судовий розгляд в міжнародному комерційному арбітражі. *Social development and. Security*. Vol. 10, № 3, 2020.
11. Міжнародний комерційний арбітражний суд при Торгово-промисловій палаті України (ICAC). URL: <https://icac.org.ua/>
12. Цивільний процесуальний кодекс України: Закон України від 18.03.2004 № 1618-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text>
13. Recognition and Enforcement of Arbitral Awards', in Blackaby Nigel, Constantine Partasides, et al., Redfern and Hunter on International Arbitration, Kluwer Law International. London: Oxford University Press. 2015. 6th edition. P. 610-611.
14. Кочин В. В. Визнання арбітражного рішення: правова природа, механізм та значення. Збірник доповідей і статей «Нью-Йоркська Конвенція про визнання та виконання іноземних арбітражних рішень: 60-річна історія успіху». Міжнародні арбітражні читання пам'яті академіка І. Г. Побірченка. Київ, 2019. С. 88. URL: <https://icac.org.ua/wp-content/uploads/V-Mizhnarodni-arbitrazhni-chytannya-pam-yati-akademika-I.-G.-Pobirchenka.-Zbirnyk-dopovidej-i-statej.pdf>
15. Притика Ю. Д. Міжнародний комерційний арбітраж: Питання теорії та практики: Монографія. Київ: Концерн «Видавничий Дім «Ін Юре», 2005. 516 с.
16. Гринько К.Е. Правовий режим воєнного стану в Україні 2022. Сучасні виклики соціально – політичного розвитку: політико-правові, соціально-економічні та культурні виміри: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції студентів, аспірантів, докторантів і молодих вчених (м. Одеса, 16 травня 2022 р.). Одеса: ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д. Ушинського», Центр соціально-політичних досліджень «Politicus», 2022. С. 10–13. URL: <http://dspace.pdpu.edu.ua/handle/123456789/14962>
17. The ICAC participated in the Conference of the Chartered Institute of Arbitrators (CIArb) "Sanctions in International Arbitration" (Copenhagen, Denmark). International Commercial Arbitration Court website. 2024. URL: <https://icac.org.ua/en/novyny-ta-publikatsiyi/icac-vzyav-uchast-u-konferentsiyi-korolivskogo-instytutu-arbitriv-ciarb-sanctions-in-international-arbitration-kopengagen-korolivstvo-daniya/>
18. Шпомер А. І., Присяжний В. В. Правовий захист прав інвесторів. *Juris Europensis Scientia*. № 6. С. 32–36. URL: http://www.jes.nuoua.od.ua/archive/6_2023/8.pdf

Стаття надійшла у редакцію: 30.10.2025

Стаття прийнята: 10.11.2025

Опубліковано: 15.12.2025

